

תורת הבטחון

פרשת ויקהל

נוהג בשליטתו והשגחתו של השי"ת. ועל זה נאמר: "אשר הוצאתיך מארץ מצרים" - ר"ל, דמעיקרי האמונה הוא להאמין בהשגחה פרטית, שהעולם נהוג לגמרי בהשגחת הקב"ה, והוא השליט על כל הבריאה, ואינו נהוג כלל על פי דרך הטבע, ואין שום כח לכוחות הטבע. וזה נתגלה לנו ביציאת מצרים, שהקב"ה גילה השגחתו לעיני כל, שאין שום טבע בעולם, והשי"ת הוא המנהיג את כל עניני הטבע, וברצונו הוא "כל יכול" לשנות את הטבע כרצונו.

וא"כ י"ל, דלפי זה מובן היטב מדוע חייב להזכיר יציאת מצרים בקידוש. דשבת קודש מיוסד על עיקר יסוד האמונה שהשי"ת ברא את העולם, אמנם לא די להאמין שהשי"ת ברא את העולם, שכל זמן שאינו מאמין שהוא ית' עשה ועושה ויעשה לכל המעשים, והשי"ת הוא השליט על כל הבריאה, ומנהיג כל עניני הטבע, עדיין אינו מאמין לגמרי בעיקרי האמונה. וע"כ אנו מזכירין "יציאת מצרים" בקידוש בכל שבת ושבת, להורות על האמונה שאנו מאמינים בהשגחת השי"ת, שכל קיום הבריאה הוא אך ורק בהשגחתו, והוא השליט על הכל, שהוא בעל הכוחות כולם, ואין שום טבע כלל.

השתדלות אינו מועיל

ובכלל עיקרי האמונה שהשי"ת הוא מנהיג את כל הבריאה, הוא להאמין שהשי"ת ממציא לכל אחד ואחד את פרנסתו. והגם שכל אחד ואחד עוסק בעניני השתדלות לצורך פרנסתו במשך ששת ימי השבוע, מ"מ פרנסתו אינה תלויה כלל בעסקו בהשתדלות, רק פרנסתו בא מאת השי"ת. והטעם שחייב לעסוק בהשתדלות הוא רק לקיים מצוות השי"ת כמו שהאריך החובת הלבבות (שער הבטחון פ"א). וזהו הטעם מדוע אין אנו עושים מלאכה ביום השבת לקבוע בלבנו מדת הבטחון בהשי"ת, ולהורות שפרנסתנו באה אך ורק מאת השי"ת ולא מכח עסק בהשתדלות. וכמו שכתב המשך חכמה (דברים י"ב): "והנה השבת הוא באמת מיוחס לבריאה בכללה ... ואפילו הכי לא ניתן רק לישראל, משום שהשבת צריך לקיומו מדת הבטחון, שידע שכל הפרנסה קצונה אליו", עכ"ל.

וא"כ, רק מי שמאמין שפרנסתו בא מאת השי"ת יכול לשבות ביום השבת, ויהיה במנוחת הנפש, שידוע שלא יחסר לו כלום במה שאינו עוסק בהשתדלות ביום השבת, שביכולת השי"ת לפרנסו אפילו אם לא יעסוק בהשתדלות ביום השבת! ונמצא, שעצם מהותו של יום השבת, הוא יום של בטחון בהשי"ת! שבלי מדת הבטחון לא שייך כלל לשבות ביום השבת מעסק בהשתדלות.

שמירת שבת רק עם אמונה ובטחון

ולפי זה, ביארו המפרשים מדוע כתיב בקרא "ששת ימים תיעשה מלאכה", והכוונה - שרק עם אמונה זו, שלא אתה הוא המפרנס את עצמך, ואין סיבת פרנסתך תלוי בעסקך בהשתדלות, שייך לשבות

עבודת יום השבת לבטוח בה'

שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲשֶׂה מְלָאכָה וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יִהְיֶה לָּךְ קָדֹשׁ שַׁבַּת שַׁבְּתוֹן לַה' כָּל הַעֲשֶׂה בּוֹ מְלָאכָה יוֹמֵת. (לה, ב)

המפרשים עמדו על לשון הקרא מדוע כתיב: "ששת ימים תיעשה מלאכה", שפי' של "תיעשה" - היינו שתהא המלאכה נעשית מאליה. ולכא' הול"ל "ששת ימים תיעשה מלאכה", שפי' של "תעשה", היינו שאתה תעשה מלאכה ששת ימים.

ועוד הק' המפרשים, מדוע נוגע זה - "ששת ימים תעשה מלאכה", לחובת שביתה ממלאכה ביום השביעי. הרי התורה מצווה לשבות ממלאכה ביום השביעי, אפילו אם לא עשה מלאכה בששת ימים, דהרי שביתה ממלאכה ביום השבת אינו תלוי בזה שעשה מלאכה ששת ימים.

עבודת יום השבת - אמונה בה'

המפרשים כתבו ב' מהלכים לבאר הענין. וקודם כל יש לבאר מהו עצם עבודת יום השבת. הנה נצטוונו בתורה הקדושה בכמה מקומות לשמור את השבת ולא לעשות שום מלאכה ביום השבת - "זכר למעשה בראשית". והיינו כיון שהשי"ת ברא את העולם בששת ימים, ונח ביום השביעי, ע"כ בכל שבוע אנו עושים מלאכה לששה ימים, וביום השביעי הוא יום שבת קודש, ואין אנו עושים שום מלאכה. נמצא, שעצם יום השבת הוא לקבוע בלבנו עיקר האמונה שהשי"ת הוא הבורא עולם.

ויש להרחיב הדברים, שלא די להאמין רק שהשי"ת ברא את העולם, אלא חובה הוא להאמין שהשי"ת הוא ג"כ המנהיג את כל העולם כולו. דאיתא בגמ' (פסחים ק"ז, ב): "אמר רב אחא בר יעקב: וצריך שיזכיר יציאת מצרים בקידוש היום. כתיב הכא: למען תזכר את יום [צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך] וכתב התם: זכור את יום השבת לקדשו", ע"כ. הרי מבואר בגמ', שיש חיוב להזכיר "יציאת מצרים" במצות קידוש, שהוקש זכירת יציאת מצרים לזכירת שבת. ודברי הגמ' צ"ב, מדוע יש חובה בכל שבת ושבת להזכיר יציאת מצרים?

ונראה לבאר הדמיון בין זכירת שבת לזכירת יציאת מצרים. דהנה עיקר יסוד חובת שמירת שבת מיוסד על יסוד האמונה בהשי"ת, שהשומר שבת הרי הוא מודה, ומעיד, שהשי"ת ברא את העולם בששת ימים ונח ביום השביעי. וידוע מה שהקשו המפרשים על מה דכתיב (שמות כ, ב): "אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים", דמדוע כתיב: "אשר הוצאתיך מארץ מצרים", ולא כתיב: "אשר בראתי שמים וארץ"? ותירצו המפרשים, דאפילו הכופרים והאפיקורסים מודים שהקב"ה ברא את העולם, רק שהם מאמינים שהעולם נהוג על פי דרך הטבע, ובשליטת המזלות, וכדומה. ואינו

כאילו כל מלאכתו עשויה

ושבו ראיתי שיסוד זה מפורש בדברי האליה רבה (פי' ימי"ג) שכתב לבאר דברי הגמ' (גי'ג) על פי דברי הסמ"ק (פי' ר"ט) שכתב, דאף דקי"ל שאסור לדבר בחפציו של איסור ביום השבת, מ"מ מותר להרהר בהם. אבל מ"מ בכלל עונג הוא שלא ירהר כלל בחפציו ובעסקיו, אלא יהא דומה לו כאילו כל מלאכתו עשויה, וכאילו כבר עשה כל מה שעולה בהרהוריו. ומי שמענג את השבת עד כדי כך שאינו מהרהר כלל בעסקיו, וכאילו כל מלאכתו עשויה, מדה כנגד מדה זוכה שנותנין לו כל משאלות לבו, עכת"ד. וכל זה שייך רק עם מדת הבטחון, שבוטח בה', שהוא ית' ימציא לו פרנסתו ויעשה לו כל צרכיו, ועל כן אינו מהרהר בחפציו כלל ביום השבת. ועם מדת הבטחון כזו, זוכה להבטחה של הבוטחים בו - "שימלא כל משאלות לבו".

ועל פי יסוד זה כתב לבאר המעשה שאמרו חז"ל על חסיד אחד (שם ק. ג): "מעשה בחסיד אחד שנפרצה לו פרץ בתוך שדהו, ונמלך עליה לגודרה, ונזכר ששבת הוא, ונמנע אותו חסיד ולא גדרה. ונעשה לו נס, ועלתה בו צלף וממנה היתה פרנסתו ופרנסת אנשי ביתו", ע"כ. והק' העמק המלך מאי רבותא דהך חסיד, וכי אתא הגמ' לאשמעינן שאותו חסיד היה שומר שבת?! ות' האליה רבה, שאותו חסיד פסק מלהרהר בגדירת שדהו, והיה דומה לו כאילו כבר נגדר, ובזכות זה זכה שהשי"ת מילא משאלות לבו, ועלתה לו אילן צלף. שזהו הברכה שזוכה מי ששומר שבת ובוטח בהשי"ת שכל מלאכתו עשויה.

הטעם שאסור לבקש צרכים בשבת

וזהו הטעם מדוע ביום שבת קודש אסור לבקש צרכים. דאיתא במדרש (ויקרא רבה פי' ל"ד): "ממצוא חפצך - מכאן אסור לאדם לתבוע צרכיו בשבת". ופי' העץ יוסף וז"ל, "מפני שיש בזה טרדת הלב ודאגה. ומכלל עונג שבת שיחשוב כאילו כל מלאכתו עשויה, ואין לו שום צרה ויגון", עכ"ל. הרי הטעם שאסור לבקש צרכים ביום השבת, משום דביום השבת, ליכא שום צרכים כלל, הכל הוא כאילו המלאכה עשויה, ואין שום דאגות כלל. כמו שאין אנו עושין שום השתדלות, שהכל כאילו כבר נעשה, כן לענין לבקש בקשות ביום השבת, אין שום צורך לבקש בקשות, שאין על מה לבקש, שהכל כאילו נעשה! ומי שמרגיש כך ביום השבת, שיש לו תענוג כאילו יש לו כל בקשותיו, הרי הוא זוכה להבטחה שאמרה הגמ' - "ויתן לך משאלות לבך"!

שבת מקור הברכה

הנה שבת הוא מקור כל הברכות - "לקראת שבת לכו ונלכה, כי היא מקור הברכה" (לכה דודי). ומקור לזה, איתא בדברי הזוהר (מ"ג פ"ג). ויש להטעים הדבר, דמי ששומר שבת, שמאמין בעיקרי האמונה, ובוטח בהשי"ת שיפרנסו, וע"כ ביום השבת אינו עוסק בהשתדלות, ואינו מדבר בדברי איסור של עסק, ואפילו אינו מהרהר בלבו על דברים האסורים, הרי הוא זוכה לברכה! כדכתיב (משלי כג, ט): "איש אמונות רב ברכות". ועוד כתיב (יחזקאל י"ג): "ברוך הגבר אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו". הרי שהאיש שיש לו אמונה ובטחון בהשי"ת הרי הוא זוכה לברכה!

ביום השבת. דרך מי שמאמין שפרנסתו נעשית ממילא, ר"ל, שהשי"ת הוא המפרנסו, והוא ית' אינו צריך שיהא האדם עוסק בהשתדלות, רק בהכי שייך לשבות ביום השבת ממלאכה. וזהו כוונת הקרא, דכדי לשבות ביום השבת ממלאכה, צריך לחזק האמונה שהשי"ת הוא הזן ומפרנס כל אחד ואחד, ואין ההשתדלות סבת הפרנסה. ואמונה זו, הוא עצם תכלית יום השבת כנ"ל. ועל זה הקדים הקרא "ששת ימים תיעשה מלאכה", שרק עם אמונה זו שייך לשבות כראוי ביום השבת.

יזכה שמלאכתו תהא עשויה

המפרשים ביארו לשון הכתוב "ששת ימים תיעשה מלאכה" באופן אחר. שהתורה הקדושה הבטיחה, לכל מי ששומר שבת כראוי שיזכה שתהא מלאכתו נעשית ממילא, ר"ל על ידי אחרים, והוא לא יהיה צריך לעסוק בהשתדלות. ובאמת כעין זה איתא בדברי המדרש: "ששת ימים - כאן הוא אומר "ששת ימים תיעשה מלאכה", ובמקום אחר אומר (שמות כ, ט): "ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך", כיצד יתקיימו שני המקראות, כשישראל עושין רצונו של מקום "ששת ימים תיעשה מלאכה" - נעשית על ידי אחרים, וכשאין ישראל עושין רצונו של מקום, "ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך" - שמלאכתך על ידי עצמך", ע"כ. הרי להדיא בדברי המדרש, דמי שעושה רצונו של מקום - ושומר שבת כהלכתה, זוכה שתהא מלאכתו נעשית ע"י אחרים.

ויתן לך משאלות לבך

ויש להוסיף, דברכה של יום השבת אינו רק לענין שיזכה שתהא מלאכתו נעשית ע"י אחרים, אלא יזכה שהשי"ת ימלא כל משאלות לבו! דאיתא בשבת (ק"ט, ג): "אמר רב יהודה אמר רב: כל המענג את השבת נותנין לו משאלות לבו, שנאמר: והתענג על ה' ויתן לך משאלות לבך", ע"כ. וצ"ב דברי הגמ', מדוע דוקא מי שמענג את השבת זוכה, שנותנין לו משאלות לבו?

ונראה, דכתיב (תהלים ז): "בטח בה' ועשה טוב שכן ארץ ורעה אמונה. והתענג על ה' ויתן לך משאלות לבך. גול על ה' דרך ובטח עליו והוא יעשה וגו'". הרי דהקרא איירי במי שבוטח בהשי"ת. ומי שבוטח בה', זוכה שהשי"ת יתן לו משאלות לבו, שזהו סגולת מדת הבטחון. א"כ מאחר ששמירת שבת שייך רק עם מדת הבטחון בהשי"ת, מכח מדת הבטחון - זוכה שימלא ה' כל משאלות לבו!

ועי' במש"כ מרן הגרי"ז הלוי (על הסוטה) וז"ל, "שהכתוב מעיד שעל ידי מדת הבטחון יכולים להשיג כל דבר, כענין שנאמר: "והתענג על ה' ויתן לך משאלות לבך", ביאור הדבר, שאם תהיה בטחונך בה' כל כך חזק עד שתתענג על ידי זה, אז יתן לך משאלות לבך, וכן הכתובים מעידים להלן: "גול על ה' דרך ובטח עליו והוא יעשה. והוציא כאור צדקך ומשפטך כצהרים". וכן: "דום לה' והתחולל לו". שכפי פי' חז"ל ענין הכתוב, שאם יש לאדם שונאים המבקשים רעתו, ידום וה' יפילם לפניו חללים חללים. הכל לפי ערך שלמות הבטחון ככה ישלם מאתו ית' ש"לפי אותה מדה, וישיג כל משאלות לבו בהרחבה", עכ"ל. הרי שע"י מדת הבטחון, יכולין להשיג "כל משאלות לבו"!